

ARAŐTIRMACI EDEBİYAT
YENİDEN BERTOLT BRECHT

Lorenz Schulz*

Elinizdeki eviri metin, 2007 yılında Krakow’da toplanan 23. Dünya Hukuk Felsefesi ve Sosyal Felsefe Birlięi (IVR) Kongresi’nde yapılan “Hukuk ve Edebiyat” başlıklı *workshopta* sunulan bildirilerden biridir. Bahis konusu bildiriler Jeanne Gaakeer ve Francois Ost tarafından *Crossing Borders: Law, Language and Literature* adıyla kitaplaştırılmıştır (Wolf Legal Publishers, The Netherlands, 2008, s. 103-112). Bildiri, yazarın izni ile yayınlanmaktadır.

Türkesi

Göke ataloluk**

INVESTIGATING LITERATURE
BERTOLT BRECHT REVISITED

Lorenz Schulz

This is the text of a presentation made in the workshop titled “ Law and Literature” that was held in the 23rd World Congress of IVR that took place in 2007 in Cracow. The presentations of the said workshop were edited by Jeanne Gaakeer and François Ost and published by Wolf Legal Publishers (The Netherlands, 2008, pp.103- 112). The translation was made and is published by the kind permission of the author.

Translated by

Gökçe ataloluk

* Frankfurt Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde Ceza, Ceza Usul Hukuku ve Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi profesörü ve IVR Genel Sekreteri

** Yrd. Doç.Dr. , İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Hukuki dava mühim değildir, hukuk davası akut hale gelmektedir (B.Brecht)

I

Geçtiğimiz yıllarda, büyük oranda *hukuk ve edebiyat* akımı sayesinde, hukuk ve edebiyat arasındaki benzerlikler kabul edilmeye başlandı. Doğal olarak bu akımın yüksek akademi çevrelerinde gördüğü kabul sınırlıdır. Durum, Almanya'da akımın benimsenmesindeki ılımlı tavrından anlaşılabilir. Orada yapılan, hukuk metodolojisine yeni eleştirelciлик karıştırmaktan ötesi değildi. Amerika'daki akım ağırlıklı olarak Fransız yapıbozumcuğundan etkilenirken¹ Alman hukuk bölümlerindeki algı XIX. yüzyılın sonu itibariyle faydacı hukuk ekolü ve serbest hukuk ekolünden ve daha sonra, XX. Yüzyılın ikinci yarısında hukuk hermenötiğinden kaynaklanan geleneksel hukuk eleştirisine odaklandı. Bu bölümlerde araştırma geleneksel olarak, edebiyatın hukuk meseleleri yani temelde hukuk ve edebiyatın yapısal benzerliklerine odaklanan akım olan *edebiyat olarak hukuk* alanındadır. Söz konusu benzerlikler ise ana hatlarıyla anlatı yapılarında ve yöntemdedir.

II

Anlatısal olan konusunda, retorik figürlerin analizi dışında, kanıtlama alanında belli bir anlatı etkisi bulabiliriz: bir davanın olgularının takdiminde ve kararda. Karar genellikle dedüktif bir hukuk argümantasyonunu temsil etse de, çok seçici argüman serileri üzerinde temellenen –geniş anlamıyla kıyas- bir argümantasyon tespit ederiz. Bu analiz bizi ya hukuk

bilimine ya da hukuk metodolojisine götürür. Burada, bir kuralla bir olgu arasındaki ilişki çoğu kez karmaşık olarak nitelenir. Hukuk hermenötiğinin göreciliğinden kaçınmak için, bir davadan yapılan çıkarsamayı abdüktif çıkarsama olarak algılamak faydalı olacaktır.² Bu, mantıksal yöntemin araştırma sürecinin dinamiklerine vurgu yapan bir kavramıdır. Dramanın epik konseptinde olduğu gibi, yazarın orijinal metninin okuyucu ya da seyirci tarafından aktif ve üretken bir şekilde algılanması için tekrar ve tekrar iletilmesi gerekir. Bu anlamda hukuk, aşağı yukarı, kamu yararının *sub speciei* olarak uygulama uyumsuzluklarını çözmek için [kullanılan] bir rehberdir. Bu, aynı zamanda fayda odaklı hukuk biliminde ve Alman yazar Bertolt Brecht'in edebi çalışmalarındaki hukuk düşüncesidir³.

Burada tek tek ele alınamayacak sebeplerden dolayı, ne hukuk uzmanlarının ne de edebiyatçıların Brecht'in çalışmalarına hukuk ve edebiyat kapsamında gösterdiği ilgi kayda değer sayılır. Bu çalışmalarda hukuki özelliklerin bulunması kolay da değildir. Gizli saklıdır ve yıkıcı bir biçimde ortaya çıkarlar. Aşağıdaki sunumda Brecht'in yazdıklarında hukuk motifinin önemini göstermeyi hedefliyorum.

III

Brecht, elbette, eserlerinde- tiyatro oyunlarında, nesrinde ve şiirlerinde- birçok kez hukuka değinir. Hukuka yaptığı muamele, zaman zaman paradoksal ve dilemmalarla doludur. Fakat her durumda pek çok hukuk kavramı kullanır. [Ona göre], hukuk sadece toplumu mükemmelleştirmeye yaklaşmak için

¹ Almanya'daki izdüşümü için, bkz. Lüderssen, Klaus, *Genesis und Geltung in der Jurisprudenz*, Frankfurt/Main, 1996, p. 328 11. Ve 349 ff. Yapıbozumcu bir yaklaşım için, ayrıca bkz. Thomas-M. Seibert, *Zeichen, Prozesse*, Berlin, 1996. Hukuk ve edebiyat akımı Fransız yapıbozumculuğu olarak takdim edildiği sürece, dostça kabul görmemişti.

² Cf. Schulz, Lorenz, 'Regel und Fall. Über ein Modell Kohärenter Verknüpfung', in: N.Forgo/ B. Feldner (ed.), *Norm und Entscheidung. Prolegomena zu einer Theorie des Falls*, Wien/New York, Springer, 2000, pp. 153-189

³ Bkz. Brecht'in *Me-ti / Özdeyişler Kitabı*'nda "Yasalar Üzerine" bölümü. "Şimdi ise yasalara insanların başka insanlara gösterdikleri yollar, çok eksik davranış yönerimleri gözüyle bakılıyor. Yararlı olup olmadıklarına, yalnızca uygulandıkları olayda yarar sağlayıp sağlamadıklarına bakılarak karar veriliyor." (Türkçe çevirisi Ahmet Cemal, *Me-Ti / Tarihte Diyalektik adıyla*, İstanbul, Günebakan Yayınları, 1977, s. 161)

[kullanılacak] yapıcı bir rehber değildir. Daha ziyade ve daha iyi bilindiği üzere, adaletsiz bir toplumu korumak için kapitalist bir araçtır. Brecht'e göre, adaletin bu yokluğu, daha sonraki eleştirel hukuk çalışmalarını hatırlatır bir şekilde ifşa edilmelidir. Bu bağlamda, Macheath'in (Mackie Messer'in) Üç Kuruşluk Opera'daki hukuk anlayışını ya da Üç Kuruşluk Roman'ın meşhur vecizesini hatırlamamız gerekir: hukuku saptırmaya gerek yoktur çünkü onu sadece uygulamak kapitalist amaçlara zaten hizmet eder yahut [bu amaçları gerçekleştirmek için] banka kurmak banka soymaktan daha elverişlidir.⁴

IV

Üç Kuruşluk Roman'ı edebi bir çıkış noktası olarak aldığımızda karşımızda sadece kurnazca bir baskı aracı olarak hukukun maskesini düşürme [teşebbüsünü] bulmayız. Daha önemlisi, bir araştırma ya da dedektiflik sürecinin yapısıyla karşı karşıya geliriz. Kitabı, Brechtle uyumlu olarak bir polisiye hikâye olarak okuduğumuzda, gerçek dedektifin okur olması icap eder. Onun dedektiflik çalışmalarında, okur eski moda "kim yaptı" hikâyelerinde olduğu gibi tekil bir suçlu aramak zorunda değildir. Görevi, bundan daha ileri giden bir 'aydınlatma işi' dir; yani okur, toplumun baskıcı yapılarını kendisi ortaya çıkarmak zorundadır. Brecht'in epik dramasında olduğu gibi, okur (ya da

izleyici) aşağıda açıklanacağı üzere, hikâyenin üretici bir parçasıdır.

V.

Edebiyat bir araştırma aracıdır. Bu genel değerlendirmeyi açıklamadan önce Brecht'in kendi okumasında en sevdiği konu olan polisiye romanlara ve onun bu türle ilgili teorik değerlendirmesine odaklanmama müsaade edin. Polisiye bir hikâyenin öğelerine ilişkin düşüncelerine göre, bu türün "sağlıklı plan" ('ein gesundes Schema) ını⁵ sevdiği söylenebilir. Romanın yapısı akılcıdır zira okurun mantık yetisini eğiterek kendi çözümünü bulmasını mümkün kılar. Bu bağlamda Brecht, doğa bilimcilerin dünyayı hipotezler kullanarak, deneme yanılma yöntemi ile araştırmaya dayalı deneysel yönüne işaret eder⁶. Planın bütünleyici bölümlerinden biri, kişinin davranışlarını yönlendiren, genellikle somut çıkarlarının analizidir.⁷ Brecht'e göre suçluluk, bir toplumun ceza adaletini yansıttığı için⁸, onun açısından Conan Doyle'un polisiye hikâyelerinin modası geçmiştir. Brecht'e göre Dashiell Hammet'in kahramanı dahi bir küçük burjuvadır⁹ zira Hammet'in toplumsal çürümenin tekil bir aktör tarafından yaratıldığına ilişkin fikri, Amerikan naifliğini yansıtır. Sonuç olarak da Brecht'in polisiye romanında hazırlop bir dedektif bulmayız ve bu nedenle bu roman, Walter Benjamin'in belirttiği üzere, polisiye hikâyenin "çetin davası" dır.¹⁰ (Grenzfall des Kriminalromans¹¹)

⁴ Bizi serbest bırakmak için hukuku dolanmanıza gerek yok, uygulamanız yeterlidir.(*Dreigroschenroman*, p.401)

⁵ 'Glossen über Kriminalromane', 18, 31 ff; ayrıca bkz. Brecht, *Über die Popularität des Kriminalromans*, G.W., op.cit. vol.19 (Schriften zur Literaturund Kunst 2), pp.450 ff.

⁶ 19. Supra not 5, p.451.

⁷ 19, 451 ff. "İyi polisiye romanların ana şemasının doktorların çalışma şekline bu kadar benzemesi şaşırtıcıdır. Önce bilinen olgular not edilir [...] daha sonra olguların denk gelebileceği hipotezler ortaya konur. Yeni olguların ortaya çıkması ya da eldekilerin geçersizleşmesi, yeni çalışma hipotezleri kurulmasını gerektirir. Sonunda çalışma hipotezleri teste tabi tutulur: Deney [...]Önemli olan, eylemlerin karakterlerden değil, karakterlerin eylemlerden geliştirilmiş olmasıdır.

Bireyler oyunda parçalar halinde karşımıza gelir. İtkileri karanlıktadır ve [bunların] mantık çerçevesinde geliştirilmesi gerekir. Davranışlarının sebebi olarak çıkarları belirleyicidir ve genellikle bunlar genellikle yalnızca somut çıkarlardır. Bunların aranması gerekir. Bilimsel tutumla olan yakınlık ve introspektif romanla olan uzaklık gayet görünürdür."

⁸ 19, 457

⁹ Brecht, *Arbeitsjournal 1938-1942*, Frankfurt/Main, 1973, vol 1, 34.

¹⁰ Benjamin, Walter, *Acht Jahre, Bertolt Brecht's Dreigroschenbuch*, S. Unseld Frankfurt/Main, 1973, vol.1, 285.

¹¹ Yazar, Polisiye romanın "sınır meselesi" olarak karşılanabilecek bu Almanca ifadeyi İngilizce "hard case of the

VI.

Brecht'in polisiye hikâyelere olan sevgisi burjuva ikiciliğinde temsil edilen "Aristotelesci" romanı reddedişine denk düşer¹². Bu itibarla, Brecht ceza adaleti sistemini bir örnek olarak alır:

Yargı adaletsizdir.

Yargıç adaletsizdir.

→Yargıç adaletsiz bir şeyler yapar.

Bu silojizm yoluyla toplumun karmaşıklığı tekil eylemlere indirgenir, psikolojik sorgulamanın değeri arttırılır. Gereken ise, dışarıdan gelen tümevarımcı bir bakış- bu vesileyle Üçkuruşluk Opera'nın filme alınmasına ilişkin olarak kendisinin 1931/32 tarihli davası üzerine yapılan bir çalışmanın başlığını hatırlayalım¹³- bir "sosyolojik deney"dir. Brecht'e göre, etkin olarak kanıt gösterilen olguların teori eleştirisine sürekli eklenmesi gerekir zira bilgi, eylemin kılavuzudur.¹⁴

VII.

Brecht, birilerinin "aptal işte" diye işaret edebilmesi yahut ideolojilerine kahraman olarak seçebilmesine uygun bir kaba Marksist değildi. Yakın zamanda ispatlandığı üzere, mantıksal pozitivistin sıkı bir takipçisi olmamakla beraber, Viyana Çevresiyle yakın ilişkisi vardı. En önemlisi ise heterodoks Marksist Karl Korsch'un onun üzerindeki etkisiydi. Korsch, Marksist

crime story" olarak kullanmıştır. Ana metin İngilizce olduğu için, çeviride yazarın İngilizcedeki tercihi esas alınmıştır [ç.n.]

¹² "Über den aristotelischen Roman", 18, 17 f.

¹³ Bu çalışmanın başında (GBA, vol 21, 448) , Brechtin hukuk konusundaki ikircikli konumunun özünü buluruz: 'Seçmek gerekiyordu: Hukuk mu yargı mı? (öyle ki ikisi birden seçilemiyordu) yargıyı seçmek zorunda kaldık.'

¹⁴ 'Bütün tümdengelim süreçlerinde sayısız tehlike bulunur. Sadece tümevarım kendisini olgulardan kopartmamak zorundadır ve her şeyden önce olgular eylemlerde oluşturulmalı ve teoriyi sürekli eleştirebilecek durumda olmalıdır. Öyleyse herşeyden önce davranışlarımızın işaretlerinin ve karşıtımızın tahminî bilgisine sahip olmalıyız.', GBA, vol. 21, 510.

analizde ampirik doğrulamaya izin veren operasyonel bir Marx okuması yapıyordu.¹⁵ Bu özgül Marksizm anlayışına yaklaşabilmek için, özellikle Amerikan pragmatistleri tarafından geliştirilen, erken yirminci yüzyıl pragmatik felsefesine metodolojik bir ilgi göstermek faydalı olabilir.

VIII.

Polisiye romanın Brecht'in drama anlayışının anahtarı olduğunu öne sürmeden, söz konusu 'sağlıklı plan' ve epik drama arasındaki analogiyle bitirmek isterim. Brecht'in ihtiyaç duyduğu tümevarım metodu yahut tutumu, dramatik araştırmanın bütün katılımcıları için, yani yazar ve alıcılar açısından önem taşır.¹⁶

(1) Yazar

Anlatıcı her şeyi bilen kişi değildir. O, olasılıkları saptamak için koşullara işaret eder. Üç Kuruşluk Roman'da, esas kaybeden, talihsiz dedektif Fewkombey'dir. Hakiki hükmün, tarihin sonuna ertelenmemiş hükmün hayalinin kurar o¹⁷. Hayal kurarken de kapitalist "artıdeğer" yasasına denk gelir:

'Varolması için tamamen mahvolması gerekir insanın: *Soruşturmanın* nihai sonucu budur, nihai faydalı öğretisi.'¹⁸

'Bütün yeteneklerin kullanılmasını' ı tavsiye eden İsa dahi ölüm cezasına çarptırılmış ve neticede de cezası infaz edilmiştir. Beyaz yakalı suçlular tarafından

¹⁵ Doğu Almanya'aki Brecht araştırmalarında bu heterodoks öge, Brecht üzerindeki Korsch etkisini olduğundan az gösterme eğilimine yol açmıştı ("Korsch-Legende) , bkz. Batrick, 1974, 100

¹⁶ Bkz. Buona, Franco, 'Eine "Inquiry" Brechts: Der Dreigroschenroman', Buono, F., Zur Prosa Brechts içinde, Frankfurt/Main, 1973 (L 338), pp. 7-60.

¹⁷ 'Halklar hiçbir zaman bu şekilde, bu kadar süre bekleyemediler. Bütün hayatların sonunda bu mahkemenin vuku bulacağından şüphe yoktu, zira aslında bu, onların başlangıcını ortaya koyuyordu. Bu mahkeme vuku bulmadan tabii ki gerçek hayattan söz edilemezdi.', 1152

¹⁸ Buono, 49.

kurulmuş tamamen kapitalist bir şehrin hikâyesi olan Mahagonny operasının kahramanı Jim Mahoney'dir ve bu kuralsız, Epikürcü çağın peygamberi olarak koyduğu tek yasa faturaları ödemek zorunluluğudur. Jim bütün parasını tek arkadaşının bokstaki galibiyetine yatırır ancak arkadaşının maçı kaybetmesi ve dövüş esnasında ölümü neticesinde kapıldığı umutsuzlukla bütün seyircileri viski içmeye davet eder. Faturasını ödeyemediği için, İsa gibi o da ölüm cezasına çarptırılır ve Sodom ve Gomora'nın hikayesinde olduğu gibi, şehir, Tanrı tarafından kurtarılmayı reddeder.

(2) İletilen (okuyucu, izleyici)

İletilen, burjuva dedektifin yerini almıştır. Göstermesi gereken iç görü belli bir tekil eyleme gönderme yapmaz. Onun görevi toplumsal yapılara ışık tutmaktır.

"Hukuki dava mühim değildir, hukuk davası akut hale gelmektedir."

Brecht bunu Me-Ti'nin kitap okumak üzerine bölümünde açıklar. ("Über das Lesen von Büchern"). Okurun kitaplara şüphelilerin eylemlerine davranacağı gibi davranması gerekir¹⁹. Okurun hedefi gerçek suçtur, sözgelimi 'artı değer' yasası. Yazarın zihni eylemine tepki verirken, okur, adil bir düzen lehine hareket etmelidir.

Dramada *auditoriumun* oynayacağı rol, Brecht'in, geleneksel oturma düzenini sahnenin çevresine dağıtan Piscator'dan aldığı bir hukuk metaforuyla karakterize olur. Böylelikle, tiyatro bir parlamentoya dönüşür ve

sahnedeki eylem kamusal ilişkileri parlamento üyelerine sunar. Sahnelenen oyunun hedefi, parlamentonun hayati önem taşıyan konularda karar vermesini sağlamaktır; yani yasa koyma yetkisini *auditorium'a* vermek...²⁰

¹⁹ '[...]Araştırılması gereken nokta, işlenen cinayetin haklılığı değil, cinayetin gerektiği biçimde işlenip işlenmediğidir. Gerçekte kitapları okurken, onlara kendilerinden kuşku edilmesi gereken kişilerin kaleminden çıkma yazılar olarak bakılmalıdır. Çaresiz kalmış kişilerin büyük kitleler halinde kanlı savaşlara itilmesine yardımcı olan, ya da kendileri çaresizlik içerisinde böyle savaşlara itilen yazarların, buğdayı çürütüp insanları aç bırakan, tekme atan ya da kendilerine tekme atılmasına meydan veren yazarların kaleminden çıkma anlatılar, kuşkuyla en büyüğü ile değil de, neyle karşılanır?', Me-ti, op.cit, s.183

²⁰ 'Piscator için tiyatro bir Parlamento'du, seyirci, yasakoyucu organ. Bu Parlamento'da önemli kamusal ilişkilerin karara

bağlanması canlandırılırdı. Bir parlamenterin kesinlikle savunulamaz sosyal durumlara ilişkin bir konuşmasının yerini bu durumların sanatsal bir kopyası alırdı. Sahnenin arzusu, Parlamentolarını, yani izleyiciyi eğitimleri, istatistikleri ve sözleri temelinde politik kararları alabilecek konuma getirebilmektir. Piscator'un sahnesi, alkışla nihayetlenmez, tartışmaya davet ederdi. İzleyicilerine sadece bir deneyim yaşatmak değil, onu pratik bir karar alabilecek duruma getirmek, hayata fiilen müdahale ettirebilmek isterdi. Bu amaca ulaşacak her araç ise haklıydı.' Brecht, *Über Experimentelles Theater*, 22, 544 ff.